

## **Speech van Mr. Yvonne E.M.A. Timmerman-Buck, Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, ten behoefte van het congres van de Politieacademie over Diversiteit op 2 maart 2006**

“Omdat je de eerste vrouwelijke voorzitter van de Eerste Kamer bent en dus een rolmodel. Omdat je vice-voorzitter bent geweest van de Commissie Gelijke Behandeling die oordeelt over het al dan niet geoorloofd maken van onderscheid. Omdat het vraagstuk van diversiteit aan aangelegen zorg is van ook de volksvertegenwoordiging waar jij mee leiding aan geeft”.

Zo, dames en heren, ben ik door een bij dit congres betrokken Eerste Kamerlid benaderd en sta ik hier voor u. U zult begrijpen dat ik vanwege mijn pet de verleiding moet weerstaan om al te concreet en gedetailleerd te spreken. Ik ben immers voorzitter van een deel van de volksvertegenwoordiging en de verschillen in opvatting over mijn spreken nemen toe naarmate ik meer specifiek word. Evenmin zal ik ingaan op zaken als politieprioriteiten. Dat is aan de minister. Ik zal mij hoofdzakelijk tot u richten met enige gedachten over diversiteit. Conform de wens van de organisatie beperk ik mij daarbij tot de integratieproblematiek. Die maatschappelijke realiteit is dat waar de politie mee van doen heeft én waar zij deel van uitmaakt. Aan het slot zal ik kort ingaan op de politie.

### **[ A – DIVERSITEIT ALGEMEEN ]**

Ik neem u mee naar een grondwet. Niet zozeer omdat ik van huis uit juriste ben, maar omdat het aardig is aan te sluiten bij een actuele discussie. Recentelijk worden namelijk ideeën gelanceerd om in onze Grondwet bindende waarden voor onze samenleving op te nemen. Die gedachten komen onder andere in het nieuws vanuit en rondom de Nationale Conventie, die voorstellen moet doen voor herstel van vertrouwen tussen burger en politiek.

Ik neem u niet alleen mee naar een grondwet maar ook naar een ander land, namelijk Zwitserland, en wel naar de preambule van de Zwitserse grondwet.

De Zwitsers hebben hun Grondwet een paar jaar geleden – in 1999 - ingrijpend gewijzigd. In de nieuwe preambule brengen zij de grondslagen van hun constitutie tot uitdrukking zoals zij die zien. Eerst wordt gesproken over enkele centrale noties; over vrijheid, democratie, onafhankelijkheid en vrede. Maar daarna wordt de tekst iets specifieker: de Zwitserse burgers (zij zijn hier zélf aan het woord) spreken met zoveel woorden uit dat ze vastbesloten zijn om elkaar te respecteren, in *eenheid* te leven, rekening houdend met elkaar en met hun *verscheidenheid* [“in gegenseitiger Rücksichtnahme und Achtung ihre Vielfalt in der Einheit zu leben”; “with mutual respect and recognition, to live our diversity in unity”]. Vrij is slechts wie zijn vrijheid gebruikt, zo wordt vervolgd, en de kracht van een volk wordt afgemeten aan het welzijn van de zwakken. [“dass frei nur ist, wer seine Freiheit gebraucht, und dass die Stärke des Volkes sich misst am Wohl der Schwachen”; “that only those remain free who use their freedom, and that the strength of a people is measured by the welfare of the weakest of its members”]. Ze spreken dit uit “im Bewusstsein der gemeinsamen Errungenschaften und der Verantwortung gegenüber den künftigen

Generationen”; “conscious of our common achievements and our responsibility towards future generations”: in het besef van wat ze samen hebben bereikt en van hun verantwoordelijkheid ten opzichte van komende generaties

In het tweede artikel van de Zwitserse grondwet krijgt deze klarenstoot extra kracht. Daar wordt verwoord wat de Zwitserse federatie nastreeft. Dat zijn onder andere:

- maatschappelijke cohesie en culturele diversiteit [“den inneren Zusammenhalt und die kulturelle Vielfalt des Landes”; “inner cohesion and cultural diversity of the country”] en
- een zo groot mogelijke gelijkheid van kansen voor alle burgers [“eine möglichst grosse Chancengleichheit unter den Bürgerinnen und Bürgern”; the highest possible degree of equal opportunities for all citizens”] .

De Zwitserse Grondwet verwoordt expliciet dat sprake behoort te zijn van eenheid in verscheidenheid en gaat daarmee er van uit dat dit én kan én moet. Daaraan worden verbonden de noties :‘het welzijn van de zwakken’ en ‘gelijke kansen voor iedereen’.

Aan het Nederlandse recht liggen deze zelfde gedachten ten grondslag, al verwoordt onze grondwet dat niet zoals de Zwitserse. Onze grondwet kent zulke ideologische duidingen niet. Naar begrippen als eenheid, diversiteit, rechtsstaat en volk kan in de Nederlandse Grondwet evenzeer naar hartelust als vruchteloos worden gezocht. Onze grondwet geeft ook niet alles weer waar onze rechtsstaat op is gestoeld. Zo is het beginsel van scheiding van kerk en staat niet grondwettelijk verankerd. Ik zeg met deze constatering overigens niet dat onze grondwet slechter zou zijn dan die van b.v. Zwitserland, alleen dat deze een ander karakter heeft.

De huidige Nederlandse grondwet kent geen preambule en begint gewoon met artikel 1. Juist dat artikel is voor het thema van vandaag van belang. Het luidt:

*Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.*

Het wordt vaak aangeduid als het discriminatieverbod. Uiteraard is het dat ook, maar de betekenis van dit artikel gaat verder dan een verbod, verder dan het nalaten van iets negatiefs. Met de voormalige Minister van Justitie Hirsch Ballin lees ik er ook een positieve opdracht in, namelijk (in zijn woorden) ‘het respecteren van de persoonlijke waardigheid van ieder mens gelijkelijk’. In de wetgeving gelijke behandeling worden de gronden, waarop geen onderscheid gemaakt mag worden, in dezelfde geest ‘persoonskenmerken’ genoemd: eigenschappen die het wezen van de betreffende man of vrouw raken, en waarin die persoon dus ook ten diepste kan worden geraakt, beledigd, gekwetst.

Evenals Zwitserland heeft Nederland bepaald een historie als het gaat om het omgaan met diversiteit. In Zwitserland betrof dat vooral verschillen tussen delen van het land en tussen de daar gesproken talen. Ons land is altijd een land van minderheden geweest: in politiek en cultureel opzicht. Zeker niet in de laatste plaats noem ik ook de verschillen in godsdienst en levensovertuiging, temeer daar deze in dit tijdsgewricht vaak gekoppeld worden aan de verschillen tussen autochtone en allochtone inwoners.

In zijn advies over waarden en normen wijst de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid erop dat men zich hier in de zestiende eeuw al het hoofd brak over de vraag hoe we ondanks die godsdienstige verschillen (die toen in andere landen tot godsdienstoorlogen leidden) vreedzaam konden samenleven. Daarover werden destijds vele verhandelingen geschreven die de nodige herdrukken beleefden. Historici zijn het er nog niet over eens waarom religieus geweld in Nederland toen achterwege bleef, maar een belangrijke factor lijkt te zijn geweest dat verschillen in de praktijk van alledag geen grote rol speelden. Men had elkaar nodig en bleef elkaar ook tegenkomen in allerlei hoedanigheden. Datzelfde kan ook gezegd worden voor het verzuilde Nederland in het grootste deel van de 20<sup>e</sup> eeuw – ook al zag de wereld er inmiddels heel anders uit.

De WRR wijst er tevens terecht op dat de democratie een adequate manier is om redelijk vreedzaam met allerlei verschillen om te gaan, ook als die verschillen soms met sterke emoties worden beleefd. In een democratie hoeft immers niet iedereen het inhoudelijk met elkaar eens te zijn. Sterker: een democratie veronderstelt het bestaan van soms structurele verschillen in denken en handelen en biedt procedures om op niet gewelddadige wijze tot besluiten te komen en zo geschillen te beslechten. De democratische rechtsstaat biedt dus vanwege de aanwezigheid van democratische processen ruimte voor een grote verscheidenheid. Aan de andere kant betekent rechtsstatelijkheid dat er waarden zijn, zoals vrijheid of gelijkberechtiging, die het fundament vormen voor een gemeenschap waarin personen en groepen tot hun recht komen.

Vreedzaam samenleven in een pluriforme samenleving: het ging vroeger niet vanzelf en nu evenmin. U weet dat als geen ander. U bent immers werkzaam bij de politie, het orgaan dat bevoegd is geweld te gebruiken bij de handhaving van regels die zijn gemaakt ten behoeve van dat vreedzame samenleven. Voor de Nederlanders in eerdere eeuwen was het vinden en bewaken van eenheid in verscheidenheid iets waaraan zij moesten werken. Voor ons is het dat evenzeer. De generaties van nu staan voor de opgave om in een nieuw tijdsgewricht hieraan gestalte te geven.

De opgave voor de inwoners van ons land – en niet alleen ons land - is te leren omgaan met de sociale en culturele diversiteit die is ontstaan door de immigratie van de afgelopen decennia. Als “immigratieland tegen wil en dank” zijn mondiale cultuurverschillen ook voor ons dagelijkse werkelijkheid geworden. Dit speelt vooral in het westen van het land en vooral in de stedelijke gebieden. Het vertrouwen en de houvast die nodig zijn om om te gaan met deze maatschappelijke realiteit wordt daarbij nog eens extra op de proef gesteld door processen als globalisering en individualisering.

Een nieuwe diversiteit als zodanig is geen probleem. Naarmate echter de ruimte voor verscheidenheid binnen de grenzen van onze rechtsstaat kleiner wordt, komt de eenheid in gevaar. Dat klinkt misschien paradoxaal. Omgekeerd gezegd: hoe meer er binnen de grenzen van de rechtsstaat respect is voor verscheidenheid, voor het anders zijn van de ander of van anderen, hoe meer dat gemeenschapszin en daarmee eenheid bevordert.

De ruimte voor verscheidenheid is in geding als mensen niet meer in hun waardigheid als persoon worden behandeld maar als stereotiep lid van een groep,

leidend tot achterstelling, uitsluiting, discriminatie, isolement. De ruimte voor verscheidenheid is dan ook evenzeer in het geding als sprake is van een 'wij-tegen-zij-sfeer' in straten, in wijken, op scholen, op het werk .

Het *algemene beeld* kan blijkens algemene rapportages van het Sociaal Cultureel Planbureau niet tot een tevreden achteroverleunen leiden:

- op de arbeidsmarkt neemt de achterstand van allochtone groepen toe.
- de schooluitval onder allochtone jongeren is schrikbarend hoog.
- allochtonen zijn relatief sterk vertegenwoordigd in de criminaliteit.
- er zit weinig schot in de toenadering tussen de verschillende bevolkingsgroepen.

Echter, achter dit algemene beeld schuilt een *enorme variatie*:

- variatie tussen groepen – voor Turken en Marokkanen is het beeld bijvoorbeeld heel anders dan voor Surinamers of Iraniërs;
- variatie binnen één generatie of groep – eerste, tweede en derde generaties immigranten verschillen sterk van elkaar in bijvoorbeeld opleidingsniveau, beheersing van de taal en vertrouwdheid met de Nederlandse cultuur en gewoonten;
- en niet in de laatste plaats: variatie binnen een generatie of groep – de werkloosheid en criminaliteit onder Marokkaanse jongeren b.v. kan hoog worden genoemd, maar er stromen juist ook veel Marokkanen door naar het hoger onderwijs en naar de betere banen.

Dit laatste is van groot belang. Met heel veel allochtonen, ook van niet-westerse afkomst, gaat het wél goed. Waar zij slachtoffer zijn van achterstelling en uitsluiting door stereotypering, verscherpt dat de verhoudingen. Dat is dan niet hén verwijtbaar, maar diegenen die hen op grond van al dan niet vermeende groepskenmerken in de marge van onze samenleving drukken en daarmee het fundament van artikel 1 van onze grondwet raken. Temeer waar ook van allochtonen mag en moet worden gevraagd zich te bewegen binnen de grenzen van onze rechtsstaat en actief te participeren in onze samenleving, moeten diegenen onder hen die daarbij daadwerkelijk hun verantwoordelijkheid willen dragen geen slachtoffer worden van uitsluitingsmechanismen.

De historie van ons land leert dat wij tot veel in staat zijn bij het bereiken en beleven van eenheid in verscheidenheid. Wet- en regelgeving kunnen zonder twijfel een bijdrage leveren, maar moeten daarbij niet worden overschat in hun effecten en in hun handhaafbaarheid. Zo is er sprake van zin én onzin bij de beweegredenen voor een verbod op het dragen van een burqa op straat en op een plicht in de openbare ruimte Nederlands te spreken. Ik voeg daaraan toe dat, gelet op de eigen aard van de integratieproblematiek, de verantwoordelijkheid van burgers en maatschappelijke organisaties meer centraal moet staan. Dit, omdat wetten en regels moeilijk naleefbaar en handhaafbaar zijn als deze niet enigszins zijn geïnternaliseerd, als mensen zich deze niet enigszins moreel eigen hebben gemaakt. Maar vooral omdat de verbondenheid die nodig is voor eenheid, harten en hoofden van mensen moet raken. Ouders in hun opvoedende taak, bewoners van een buurt, scholen, ziekenhuizen, sportverenigingen, muziekverenigingen, de motorclubs, het bedrijfsleven: daar ligt die eerste verantwoordelijkheid.

Het anders zijn van de ander kan alleen worden begrepen als er de bereidheid is kennis te nemen van die andere cultuur of godsdienst. ((Voorbeeld van een zitting bij de Commissie Gelijke Behandeling waar een werkgever die een medewerker vanwege het dragen van een hoofddoek wilde ontslaan, voor het eerst met elkaar in

gesprek raakten. Resultaat was dat de vrouw haar klacht introk en kon blijven werken.))

Gemeenschapszin kan voorts geen fundament krijgen als we blijven steken in wetenschap van de verschillen. Aanhaken bij gezamenlijke interesses is veelbelovender. De Raad voor Maatschappelijke ontwikkeling constateert in zijn recente advies “Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden” dat projecten met etniciteit als uitgangspunt te weinig krachtig en duurzaam zijn omdat de aandacht is gericht op wat anders is en niet op gedeelde interesses en belangen. Zo is een gemengde voetbalclub, die door de ouders samen wordt gerund en waar het om het voetballen gaat, beter dan zo nu en dan een intercultureel voetbaltoernooi waar per definitie etniciteit het uitgangspunt is en het samen voetballen bijzaak. In dezelfde trant kan beter worden gepleit voor een straat, park of plein waar mensen elkaar wel móeten tegenkomen, omdat het tegelijk verblijfs- en speelruimte en verkeersroute is, dan zo nu en dan een interculturele straatbarbecue, hoe goedbedoeld en gezellig dat ook kan zijn. ((Voorbeeld van de jongerentrein die in het kader van het Zilveren Regeringsjubileum in oktober 2005 door Nederland reed. Jongeren - uit alle delen van het land gekomen, met verschillende overtuigingen, godsdiensten, leefstijlen, etnische afkomst e.d. – ontmoetten elkaar in wagons die ingericht waren naar gezamenlijke belangstelling (o.a. sport, dj-en, ‘daten’, opleiding/werk, life-style).))

## **[ B – DIVERSITEIT EN DE POLITIE ]**

Met de voorbeelden van de voetbalclubs en straatbarbecues ben ik bij u, bij de politie. De politie kan meer doen en doet gelukkig ook veel meer dan het in behandeling nemen en registreren van discriminatoir gedrag. Hoe belangrijk dit laatste ook is, zeker als het discriminatie op de arbeidsmarkt betreft, vandaag ga ik op die problematiek niet verder in.

Politie-agenten komen overal. Ze hebben – als professionals – een goed ontwikkelde ‘sociale antenne’ en een groot opmerkingsvermogen, bijvoorbeeld als in een buurt de spanningen tussen groepen oplopen. Ze hebben – als professionals – tevens een goed ontwikkeld ‘moreel kompas’, waardoor ze met veel verschillende lastige situaties kunnen omgaan, ook met conflicten waarin etniciteit een rol speelt of kan gaan spelen.

Waar de politie komt, wordt deze opgemerkt. Gedrag en reputatie van agenten kunnen en moeten invloed hebben. Niet alleen heel concreet en direct, bijvoorbeeld bij conflictbeslechting tussen bureaus waar cultuurverschillen opspelen, maar ook in meer algemene zin: de enkele aanwezigheid en uitstraling van agenten kan rust bieden. Het stelt de een gerust en waarschuwt tegelijk de ander. Dat heeft uiteraard te maken met het machtsmonopolie dat de politie heeft, maar meer nog met het gezag van de agent als iemand die zowel vakkundig kan optreden als zich vakkundig weet te beheersen. Juist dat is vertrouwenwekkend. Een machtsmonopolie als zodanig leidt niet linea recta naar een duurzame veiligheid of veiligheidsbeleving. De slogan “De politie is je beste vriend” is al tijden geleden opgeborgen maar is daarom in dit verband niet minder waar. Zoals de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid het noteert in het rapport ‘Vertrouwen in de buurt’: “Alle gezag komt wat de bewoners betreft integraal bijeen binnen een enkele persoon: ‘hun’

buurtagent". In dit WRR-rapport wordt gewag gemaakt van een wijkagent in een Amsterdamse achterstandswijk die zich dermate persoonlijk betrokken voelt bij alles wat er gebeurt op het gebied van leefbaarheid en veiligheid, dat hij het onderscheid tussen repressie en preventie kunstmatig vindt. Bij de agent ligt een ultieme uitdaging om voor jongeren – zeker ook allochtone jongeren – een rolmodel te zijn.

Dit laatste (een agent als rolmodel) kan relevant zijn voor het aantrekken van allochtonen. Daarmee ben ik bij de politie als werkgever. In die hoedanigheid heeft de politie evenals andere werkgevers een maatschappelijke verantwoordelijkheid. De aandacht voor sociaal-economische factoren, meer concreet het hebben van een baan, ten behoeve van een geslaagde integratie moet worden vergroot. Elk terzake doend rapport, zo ook het genoemde rapport van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling van vorige maand, wijst daarop. Economische zelfstandigheid, een actieve maatschappelijke rol: ik hoef op het belang ervan niet nader in te gaan. De politie dient ook de maatschappelijke werkgeversrol te vervullen, temeer daar de politie als overheidsinstantie een voorbeeldfunctie in deze heeft.

Daarnaast is het in het belang van de politie zélf om allochtonen van uiteenlopende herkomst aan te trekken. En vast te houden, voeg ik er aan toe. Bij de vereiste professionaliteit hoort een adequate kennis van de samenleving. Die kan in opleidingen worden opgedaan. Het hebben van ervaringsdeskundigheid in de organisatie heeft echter een meerwaarde. Politie mensen die niet alleen uit boeken of cursussen weten hoe het beste met verschillen in cultuur en godsdienst kan worden omgegaan en hoe daar optimaal over kan worden gecommuniceerd, kunnen de professionaliteit van het apparaat vergroten. Diversiteit is behalve een maatschappelijke verantwoordelijkheid van de politie als werkgever dus ook functioneel voor de organisatie zelf.

Maar er is nog een derde reden voor diversiteit binnen het politieapparaat, die principieel van aard is. Deze overvleugelt de andere redenen en maakt dat geen schouders mogen worden opgehaald als zich verhoudingsgewijs weinig allochtone sollicitanten zouden melden, of weinig sollicitanten met voldoende kwalificaties; of als allochtone agenten na enkele jaren weer vertrekken.

Het Amerikaanse Hooggerechtshof heeft dit een paar jaar geleden mooi verwoord in een zaak over toelatingsregels voor het onderwijs:

*"Daadwerkelijke deelname door leden van alle etnische groepen in de samenleving is essentieel om de droom van een ongedeelde natie te bereiken."*

Het gaat dus om méér dan herkenbaarheid van de politie. Het gaat om méér dan het voorkómen van een witte politiemacht die moet optreden in zwarte buurten. Het gaat om méér dan uitsluitend een afspiegeling van de samenleving te willen zijn. Als – zoals ik eerder aangaf – ruimte voor verscheidenheid en het anders mogen zijn van de ander de eenheid en gemeenschapszin in de samenleving dienen, dan is het de overheid, dus ook de politie, bij uitstek die hierin het voorbeeld moet zijn. Diversiteit is geen zaak van politieke correctheid, maar een wezenlijke opdracht. Dat heb ik graag op dit congres willen onderstrepen.